

SVENSK POLITIK**DN Debatt.** "Det politiska samtalet måste återfinna gemenskapen"

PUBLICERAD 2022-09-12 18:00

Om vår mentala karta om vad demokrati är fortsätter att vara "politik som intressekamp" lär polariseringen, hatet och våldet att eskalera, skriver artikelförfattaren. Foto: Björn Larsson Rosvall/TT

DN DEBATT 13/9.

Det är inte enkelt att förstå varför väljare i många demokratier numera i så stor utsträckning stödjer politiker med en tveksam inställning till den liberala demokratin. En förklaring kan vara att demokratin såsom den praktiseras faktiskt inte levererat vad som utlovats i form av samarbete och tolerans, skriver Bo Rothstein, professor i statsvetenskap.

Vi var många som överraskades stort av valet av Donald Trump till USA:s president 2016. Hur kunde en person som aldrig innehaft ett offentligt ämbete först kunna bli utsedd till sitt partis presidentkandidat och sedan vinna valet? Detta efter en kampanj byggd på en toxisk demagogi bestående av lögn, rasism, överdrifter och ovanpå detta en präktig sexskandal. Valet skedde inte heller i något utvecklingsland där stora delar av befolkning

ofta är analfabeter och många saknar tillgång till relevant information om kandidaterna.

Donald Trump är emellertid inte ensam om att vara ett levande bevis på paradoxen att en stor del av väljarkåren i en demokrati numera stödjer politiker med tydliga antidemokratiska böjelser. Brasiliens Jair Bolsonaro, Ungerns Victor Orbán och Turkiets Recep Tayyip Erdogan är bara tre av flera nutida exempel.

I Sverige och även i Italien, som båda har val denna månad, får partier med tydliga rötter i antidemokratiska rörelser och där ledarna visat sig vara svaga för Putins totalitära styre stöd av drygt 20 procent väljarkåren. Den politiska situationen i båda länderna är dessutom sådan att dessa partier med stor sannolikhet kommer få ett betydande inflytande efter valen.

Det är inte helt enkelt att förstå varför väljare i många demokratier numera i så stor utsträckning stödjer politiker med en tveksam eller ibland även direkt fientlig inställning till den liberala demokratin. En förklaring kan vara att demokratin såsom den praktiseras faktiskt inte levererat vad som utlovats. Demokrati borde enligt många av dess förespråkare ha gjort oss mera samarbetsinriktade, toleranta, allmänintresserade, förstående och inkännande.

Vad vi i stället ser är en alltmer destruktiv polarisering och ett i långa stycken av hat, hot och förolämpningar förgiftat samtalsklimat som dessvärre också resulterar i rena våldsdåd. Varför har det blivit så?

Jag tror att ett skäl till detta är hur vi har kommit att tänka om demokrati. I vår mentala karta ses den demokratiska processen som en kamp mellan olika intressen där vad den ena sidan vinner förlorar den andra. Meningen med att engagera sig politiskt framställs som att driva sina egna intressen gentemot de som är fientliga till att dessa intressen realiseras.

Språket är ett av problemen. Man använder ord som att man "tar kamp" och "tar strid för" olika saker när man i själva verket bara argumenterar och förhandlar. Man beskyller sina motståndare för att "slakta" olika saker (a-kassan, försvaret) när de faktiskt bara har minskat anslagen något.

När hörde vi senast en politiker i en debatt säga till sin motståndare något i stil med: "Det var en intressant idé du nu lägger fram, jag har faktiskt inte tänkt i de banorna, vi borde sätta oss ner och prata igenom detta ordentligt." Den mentala karta som styr samtalet är att de andra partierna alltid har helt fel medan den egna positionen alltid är helt rätt.

Många människor känner oro och kan bli också bli aggressiva när något som de värderar högt riskerar att tas ifrån dem. Det kan naturligtvis gälla materiella resurser och skyddet för ens personliga säkerhet men också sådant som respekt, status och erkännande. Uppfattningen om politik som enbart ett nollsummespel mellan olika intressen där vad den ena sidan vinner förlorar den andra kan därför vara en orsak till de allt bistrare tiderna för demokratin både som ideal och i dess konkreta utformning.

Det finns emellertid ett alternativ till synen på demokrati som enbart intressekamp som kunde vara värt att överväga. Det skulle kunna kallas för "politik på allmänningens grund". En av inspiratörerna är statsvetaren Elinor Ostrom (som var den första kvinnan som erhöll ekonomipriset till Alfreds Nobels minne år 2009).

Ostroms forskning handlade om lokalsamhällen som alla var beroende av en gemensam allmänning. Det kunde vara ett fiskevatten, ett skogsområde, ett bevattningssystem eller betesmarker. Problemet som man hade att hantera var att om alla som brukade allmänningen bara såg till sina egna intressen så skulle man snart komma att överutnyttja resursen så att den kollapsade. Fisken, skogen, vattnet och betet skulle tillintetgöras och aldrig kunna återhämta sig. För att överleva var man tvingade att hitta något system för att gemensamt ransonera uttaget så att den resurs man var helt beroende av bevarades.

Att mentalt överge idén om demokrati som intressekamp till att se demokrati som att ansvarfullt gemensamt hantera våra "allmänningar" är inte alls utopiskt.

Tvärtemot vad många samhällsforskare förutspått visade Ostrom att man i väldigt många fall lyckades lösa detta komplicerade problem genom att inrätta demokratiska processer där principen inte var att alla skulle kämpa för just sitt egenintresse, utan man skulle vårda den gemensamma allmanningen till att bli långsiktigt hållbar. Alla kunde bli vinnare just genom att alla inte bara såg till sina egna intressen.

Att mentalt överge idén om demokrati som intressekamp till att se demokrati som att ansvarfullt gemensamt hantera våra "allmänningar" är inte alls utopiskt. På 1920-talet var Sverige ett land med ett jämförelsevis mycket högt antal förlorade arbetsdagar på grund av strejker och blockader. Till slut insåg både fack och arbetsgivare att alla dessa för båda parter mycket kostsamma och uppsplitande konflikter ändå alltid slutade i en kompromiss i form av ett nytt avtal. Borde man inte då kunna nå detta avtal konflikterna förutan? Så uppkom det berömda Saltsjöbadsavtalet som gjorde svensk arbetsmarknad till en av de minst konfliktdrabbade i världen eftersom båda parter såg den svenska ekonomins styrka som en allmänning att gemensamt värna om. Intressemotsättningarna försvann inte, men man såg till att de inte fick för båda parter destruktiva effekter.

Ett annat exempel är folkrörelse- och föreningssektorn i Sverige. Dessa organisationer uppfattar sig vanligen som synnerligen demokratiska och inte så få av dem ser sig som den svenska demokratins grundstenar. Men trots att de ser sig som genomdemokratiska bedrivs det vanligen ingen intressekamp mellan olika fraktioner. Inte heller brukar medlemmarna få två (eller flera) alternativ att rösta för när ordföranden skall utses. Folkrörelsens och föreningens verksamhet ses uppenbart som en allmänning värd att värna om och man vill inte att den slås i bitar av en destruktiv intressekamp. Ett tredje exempel värt att inspireras av är Schweiz system med koalitionsregeringar.

Om vår mentala karta om vad demokrati är fortsätter att vara "politik som intressekamp" kommer med stor sannolikhet polariseringen, hatet, hoten och våldet att eskalera. En väg bort från detta kan vara att vi börjar inse att demokratin i stället måste handla om att vi har ett antal allmänningar (inte minst

klimatfrågan men även socialförsäkringarna) att gemensamt ta ansvar för.

TEXT

Bo Rothstein, seniorprofessor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet

© Detta material är skyddat enligt lagen om upphovsrätt